

Засєкіна С. А.

РЕЛІГІЙНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В КАНАДІ

У статті розглянуто визначення поняття “толерантність”, дано тлумачення поняття “релігійна толерантність” та проаналізовано чинник релігійної толерантності у виховному процесі в середніх навчальних закладах Канади. Як емпіричний матеріал використовуються результати соціологічного дослідження серед канадських учасників обмінної програми “Канада-Світ-Молодь”.

Ключові слова: толерантність, виховання, поліетнічність, мультикультуралізм, релігійна толерантність.

В статье рассмотрено определение понятия “толерантность”, дано толкование понятия “религиозная толерантность” и проанализирован фактор религиозной толерантности в воспитательном процессе в средних учебных заведениях Канады. В качестве эмпирического материала используются результаты социологического исследования среди канадских участников обменной программы “Канада-Мир-Молодёжь”.

Ключевые слова: толерантность, воспитание, полиэтничность, мультикультуралізм, религиозная толерантность.

The article deals with the definition of the notion “tolerance”, it presents the definition of the notion “religious tolerance” and the analysis of the religious tolerance factor in educational process in the secondary educational establishments in Canada. The analysis of the results of questionnaire completed by the participants of Canada World Youth program was used in the article as empirical material.

Key words: tolerance, upbringing, multi-ethnicity, multiculturalism, religious tolerance.

У сучасному світі толерантність є важливішим поняттям, ніж будь-коли. У сучасних дослідженнях толерантність розглядається у двох аспектах – як суспільний ідеал й одночасно як проблема сучасної цивілізації. Толерантність, насамперед, – це прояв терпимості до чужих думок, вірувань, способу життя, особистісних способів життєдіяльності. Порушення принципу толерантності, мабуть, як ніщо інше, викликає в сучасних європейських країнах особливу політичну

непримиренність та громадянську нетерпимість. Ця обставина є цілком зрозумілою, адже нетолерантність як суспільне відношення безпосередньо стосується прав громадянина та особи [1].

Поняття толерантності стало предметом наукових досліджень закордонних та вітчизняних спеціалістів у галузі педагогіки. Увага зосереджувалась на таких питаннях, як: формування ставлення вихованців до толерантності як суспільно значущої цінності (В. Береговий, І. Бех, Т. Болотіна, Б. Гершунський, О. Грива, О. Клепцова, І. Крутова, В. Лекторський, М. Міріманова, Р. Рієрдон, П. Степанов); виховання міжетнічної толерантності (Г. Абдулкарімова, Н. Єдигова, Н. Магомедова, Ф. Малхозова, Н. Мольденгауер, З. Мубінова, В. Тишков); формування міжособистісної толерантності учнівської молоді (Г. Безюлева, Г. Скрябіна, Г. Солдатова, О. Шарова, Г. Шеламова); розвиток толерантності в контексті педагогічної взаємодії (Ю. Тодоровцева).

Предметом наукових студій, окрім аналізу тенденцій у контексті взаємодії толерантності та педагогіки, стала дослідницька робота, спрямована на розробку рекомендацій методичного характеру в питанні формування толерантності в школі. До когорти вчених, які займалися цими питаннями, варто зарахувати таких науковців, як: О. Асмолов, Л. Байбородова, В. Беляєва, В. Глебкін, М. Ковальчук, М. Магура, Г. Погодіна, М. Рожков, Г. Солдатова, Л. Федоренко, Л. Шайгерова, О. Шарова, О. Щеколдіна.

Форми і методи як інструменти, які використовуються з метою формування толерантності, стали предметом досліджень науковців: Н. Єдигової, П. Комогорова, О. Матієнко, З. Мубінової, І. Пчелінцевої, О. Скрябіної, П. Степанова, Ю. Тодоровцевої, О. Шавріної та ін.

Незважаючи на те, що тема виховання релігійної толерантності не нова, відсутні праці, які б комплексно розв'язували цю проблему. Надзвичайно важливо сьогодні виробити сучасну парадигму релігійного виховання, яка базувалася б на поєднанні українських традицій та зарубіжного досвіду. При цьому важливо використати досвід держав, які мають низку спільних з Україною характеристик, таких як поліетнічний склад населення, поліконфесійність та інші. Канада є одним із найяскравіших прикладів поліетнічного суспільства, де релігійне виховання забезпечує толерантність та терпимість, і, водночас, ефективне функціонування громадянських інститутів.

Метою статті є на основі соціологічного дослідження описати рівень сприйняття понять "толерантність" та "релігійна толерантність" школярів Канади; простежити тенденції виховання релігійної толе-

рантності у середніх навчальних закладах Канади; дати комплексне визначення поняттю “релігійна толерантність”, виходячи з відповідей респондентів.

Сучасні відносини в суспільствах важко уявити без поняття толерантність, адже воно стає центром розуміння діалогу на регіональному, державному на глобальному рівнях. До прикладу, Майкл Уолцер, один із найвідоміших дослідників толерантності, вважає, що умовою і водночас необхідною складовою толерантності є мирне співіснування людей з різною історією, культурою та ідентичністю [2]. Визнання за людиною права на власну думку, права на проголошення та доведення її правомірності, терпиме, спокійне ставлення людини до суджень інших є нічим іншим, як толерантністю, на думку В. Мухтерема. У цьому контексті толерантність є свого роду принципом, що стверджує право кожного на світоглядні переконання будь-якого змісту [3]. При цьому, як зазначає російська дослідниця толерантності Н. Н. Федотова: “Толерантність – це визнання легітимності законних інтересів іншого, які не розходяться з мораллю, а також відкритість щодо його досвіду, готовність до діалогу та до розширення власного досвіду” [4].

У Декларації принципів толерантності ООН, проголошеній 16 листопада 1995 р., визначається, що толерантність – це повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань. Толерантність – це єдність у різноманітті. Це те, що уможливорює досягнення миру, сприяє переходу від культури війни до культури миру. Толерантність – це, передусім, активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини. Толерантність у жодному разі не може виправдовувати посягання на ці основні цінності. Толерантність повинні виявляти як кожна людина зокрема, так і групи людей та держави [5].

Підсумовуючи наведені тлумачення поняття толерантність, варто зазначити, що жодна з наведених дефініцій не суперечить іншим. Таким чином, можна визначити, що толерантність – це соціальна цінність і принцип соціальних відносин, який передбачає сприйняття та розуміння різноманіття культур нашого світу, форм самовиявлення людської особистості, основу яких складають визнання, проголошення, гарантування та дотримання прав людини.

На противагу визначенню поняття “толерантність” у середовищі науковців на сьогодні не існує єдиного підходу до розуміння поняття “релігійна толерантність”. Традиційно для наукового розуміння по-

нять можна вирізняти широке та вузьке трактування цього терміна. Широке тлумачення релігійної толерантності передбачає, що сутність цього поняття полягає у сприйнятті всіх релігійних вірувань як таких, що є однаково правильними. Натомість вузькі трактування тлумачать релігійну толерантність як можливість дотримуватись релігійних вірувань без будь-яких утисків або дискримінацій, фактично виокремлюючи релігійну толерантність як частину загального поняття толерантності у сфері релігійних відносин.

Згідно з Джейкобом Нюснером та Брюсом Чілтоном релігійна толерантність – це здатність людини жити поруч з релігійною традицією, яка відрізняється від її особистої [6]. Релігійна толерантність – це тип взаємовідносин серед представників різних конфесій, в основі якого лежать принципи взаємоповаги та свідомої відмови від зверхності, ущемлення прав і приниження гідності один одного. Тому, розглядаючи релігійну толерантність, у нашому дослідженні під цим поняттям ми розумітимемо соціальні принципи взаємодії, які передбачають можливість дотримання релігійних вірувань без будь-яких утисків або дискримінацій.

Щоб дізнатися про те, як канадські учасники обмінних програм сприймають та визначають терміни “толерантність” та “релігійна толерантність”, як та в яких навчальних закладах виховується релігійна толерантність у Канаді, роль виховання релігійної толерантності у середніх навчальних закладах Канади та характер відносин між релігійними групами Канади, серед канадських учасників обмінної програми “Канада-Світ-Молодь” було проведено опитування. Оскільки респонденти давали відповіді на відкриті запитання, математична сума відсотків не завжди дорівнює 100%.

Результати опитування показали: 50% опитуваних визначили толерантність як здатність сприймати людей чи групу людей, незважаючи на їх релігійну, сексуальну та ідеологічну належність, 20% зазначили, що толерантність – сприйняття того, з чим ти не обов’язково погоджуєшся, 20% вказали, що це обсяг того, що хтось може витерпіти (сприймати), 10% респондентів визначили толерантність як розуміння інших переконань.

На запитання “Що для Вас означає поняття “релігійна толерантність”?” 60% респондентів відповіли, що це сприйняття або розуміння релігійних вірувань інших людей (навіть якщо ти не погоджуєшся з їхніми віруваннями), 10% визначили релігійну толерантність як свободу від переслідувань, не беручи до уваги ті переконання, які не порушують основні права іншої людини; 10% зазначили, що релігій-

на толерантність – це здатність терпіти інші релігії, сприймати одну релігію серед інших, таким чином, це є здатність співіснувати; 20% опитаних вказали, що це обсяг релігійного впливу, який людина може розуміти та сприймати.

Щодо запитання “Як, на Вашу думку, формується релігійна толерантність у Канаді?” 60% респондентів зазначили, що вона формується завдяки імміграції, мультикультуралізму та різноманітності; 20% вказали, що це забезпечується нормативною базою (а саме Хартія Прав та Свобод Канади), 10% зазначили, що формування релігійної толерантності залежить від релігії, якої дотримується та чи інша особа, 10% встановили, що релігійна толерантність в Канаді формується в школах та через мас-медіа.

Відповідаючи на запитання “Яку роль, на Вашу думку, відіграють навчальні заклади у формуванні релігійної толерантності?”, переважна частина опитуваних вказали, що важливу роль у вихованні релігійної толерантності відіграють школи, до того ж це їх обов’язок це робити (60%). 20% респондентів вказали, що багато шкіл запрошують спеціалістів, які читають лекції про релігії та толерантність, 10% вважають, що методи навчання в школі можуть формувати релігійну толерантність. 40% опитуваних зазначили, що в Канаді є спеціалізовані школи (створені певними релігійними та етнічними групами), де формується релігійна толерантність, 10% вважають, що школи вчать не показувати свою релігійну належність. Лише 10% респондентів вказали, що школи не беруть участі у вихованні релігійної толерантності.

Щодо запитання “Які навчальні заклади сприяють формуванню релігійної толерантності?” 60% респондентів зазначили, що державні школи сприяють формуванню релігійної толерантності, 10% зазначили, що релігійна толерантність формується здебільшого у приватних католицьких школах, 10% опитаних вказали, що всі школи сприяють формуванню релігійної толерантності, 10% вважають, що школи швидше виховують неупередженість, ніж толерантність. 10% респондентів вказали: законом передбачено, що школи мають бути толерантними до релігійних відмінностей.

Результати опитування показали, що в середніх навчальних закладах Канади існують предмети, які виховують релігійну толерантність. Респонденти назвали такі предмети, які, на їх думку, виховують релігійну толерантність:

- соціологія;
- історія;
- особисте та суспільне формування;

- моральне виховання;
- уроки громадянства (які є обов'язковим предметом у 10 класі в Канаді);
- теорія знання;
- світові релігії;
- суспільні науки;
- філософія та антропологія (у канадському контексті).

Відповідаючи на запитання "Чи відомі Вам спеціалізовані школи, де є такі курси?", опитувані учасники назвали такі навчальні заклади:

- середні школи (secondary school), де є програма міжнародного бакалаврату (International Baccalaureate);
- школи, які пропонують вивчення світових релігій (державні і приватні);
- приватні католицькі школи;
- будь-яка середня школа;
- вища школа (старші класи) High school;

30% опитуваних відповіли, що вони не знають шкіл, де є курси, пов'язані з релігійною толерантністю.

Переважна частина респондентів вказали, що увага на поняття "релігійна толерантність" звертається також у рамках предметів, не пов'язаних з релігією (наприклад, англійська мова, історія тощо). 80% опитуваних зазначили, що на поняття "релігійна толерантність" увага звертається при вивченні таких предметів, як: англійська мова, історія, соціологія, психологія (всі гуманітарні предмети), світові релігії, правознавство. 20% респондентів вважають, що увага на релігійну толерантність не звертається при вивченні предметів, не пов'язаних з релігією.

На запитання "Як Ви оцінюєте характер відносин між релігійними спільнотами в Канаді?" ми отримали такі відповіді:

- 50% респондентів вважають, що відносин між релігійними спільнотами в Канаді мають неконфліктний характер;
- 20% вважають, що деякі релігійні відмінності ще досі спричиняють конфлікти та проблеми (здебільшого у містах, наприклад, іслам ще досі помилково асоціюється з тероризмом);
- 20% не змогли визначити характер відносин між релігійними спільнотами в Канаді;
- 10% вказали, що характер відносин залежить від релігій, які сповідують різні люди.

Результати опитування показали, що в Канаді існують зіткнення на релігійному ґрунті. Респонденти вказали такі зіткнення:

- іслам та католицизм у провінції в Квебек;

– Reasonable accommodation (помірковане регулювання), яке полягало в тому, щоб визначити межі толерантності у навчальних закладах; – резерваційні школи.

Підсумовуючи відповіді канадських учасників, можна зробити висновки, що їх думка щодо термінів “толерантність” та “релігійна толерантність” збігається з визначеннями науковців. Толерантність канадські учасники розуміють як здатність сприймати людей чи групу людей, незважаючи на їх релігійну, сексуальну та ідеологічну належність. Релігійна толерантність – це сприйняття або розуміння релігійних вірувань інших людей (навіть якщо ти не погоджуєшся з їхніми віруваннями). Таким чином, канадці сприймають толерантність загалом та релігійну толерантність як здатність співіснувати.

Виходячи з відповідей респондентів, ми побачили, що релігійна толерантність у Канаді перебуває у процесі формування (100% відповідей). Це відбувається, насамперед, завдяки імміграції, мультикультуралізму та різноманітності; також це забезпечується нормативною базою Канади (а саме Хартія Прав та Свобод Канади). Також респонденти вважають, що релігійна толерантність у Канаді формується в школах та через мас-медіа.

Канадці вважають, що школи відіграють важливу роль у вихованні релігійної толерантності, і це є однією з ключових функцій шкільного виховання. Релігійна толерантність формується у державних та приватних католицьких школах, хоча 10% зазначили, що релігійна толерантність формується у всіх школах Канади.

Хоча близько половини респондентів вважають, що відносини між релігійними спільнотами в Канаді мають неконфліктний характер, більшість зазначили, що вони зустрічали інформацію про конфлікти на релігійному ґрунті.

Отже, виховання релігійної толерантності у середніх навчальних закладах відіграє важливу роль. З відповідей респондентів випливає, що релігійна толерантність є необхідною умовою гармонізації суспільних відносин.

Перспективи подальших досліджень виховання релігійної толерантності в середніх навчальних закладах Канади стосуються детального аналізу підготовки вчителя, змісту навчальних програм предметів, що пов’язані з вихованням релігійної толерантності, особливостями виховання релігійної толерантності як у державних, так і в приватних школах, результативністю виховання релігійної толерантності у Канаді, а також формами і методами виховання релігійної толерантності.

Література:

1. Суходуб Т. Д. Культура толерантності як культура діалогу [Електронний ресурс] / Т. Д. Суходуб. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2412/1/08stdtkd.pdf>. – Назва з екрану.
2. Сіман О. М. Феномен толерантності: генезис, еволюція, спроби концептуалізації [Електронний ресурс] / О. М. Сіман. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2009_24/Gileya24/F10.pdf. – Назва з екрану
3. Мухтерем В. Міжетнічна толерантність як феномен поліетнічного українського суспільства [Текст] / В. Мухтерем // Віче, 2005. – № 4 (156). – С. 62-66
4. Федотова Н. Толерантность как мировоззренческая и инструментальная ценность [Текст] / Н. Федотова // Философские науки, 2004. – № 4. – С. 24-38
5. Declaration of Principles on Tolerance Proclaimed and signed by the Member States of UNESCO on 16 November 1995 [Electronic resource]. – Mode of access: [http:// http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/tolerance.pdf](http://http://www.unesco.org/cpp/uk/declarations/tolerance.pdf). – Last access: 2009. – Title from the screen.
6. Neusner J. Religious Tolerance in World Religions [Text] / J. Neusner, B. Chilton. – West Conshohocken, Pennsylvania: Templeton Foundation Press, 2008. – 396 p.